

Joodse Namenmonument bij het station Alkmaar



Foto: Marco Schilpp voor de gemeente Alkmaar

173 namen:

"Moge hun zielen opgenomen zijn in de bundel van het eeuwige leven"



ILPA - Vredeswandeling 2023

"Dit zijn de namen"

U herkent dit opschrift misschien als boek van Tommy Wieringa. Hier gebruiken wij het omdat alle mensen in de concentratiekampen en vernietigingskampen geen naam meer hadden, maar op hun kleding een nummer in zwart op witte stof of in Auschwitz een nummer getatoeëerd kregen. Hun namen worden genoemd op de struikelstenen bij hun voormalige woning.

Ook ver daarvoor waren mensen in onze stad niet veilig. We memoreren ook de namen van de doopsgezinde en rooms-katholieke gelovigen, die in de 80-jarige oorlog vermoord werden. Want juist de eigen naam luidt een levensverhaal in. De titel: "Dit zijn de namen." Die tekst komt uit het bijbelboek Exodus, zoals we op de volgende bladzijde uitleggen.

Deze titel nodigt u uit, op deze wandeling de namen te lezen op plekken waar de joodse medeburgers van Alkmaar gebruikelijk samenkwamen, in hun huizen en in hun synagoge, tot waar ze *moesten* samenkomen, op het Alkmaars treinstation, om naar het getto in Amsterdam vervoerd te worden. De volgende etappe was naar Westerbork, men leest daar bij herdenkingen nog steeds de 102.000 namen voor van hen die er wachtten op hun barre tocht naar de diverse vernietigingskampen, waar ze vermoord werden.

Bij de huizen waar ze hier bij ons in Alkmaar woonden zijn 133 'struikelstenen' geplaatst wegens het ontbreken van een waardig graf, want hun huizen zijn ons tot een gedachtenis van namen en getuigenis van hun leven onder ons.

Deze vredeswandeling herdenkt mensen bij name, we staan stil bij het monument voor Truus Wijsmuller, die zoveel (de spreekwoordelijke 1001) kinderen heeft gered van de dood; haar naam inspireert ons tot op tijd actie ondernemen.

De vermoorde doopsgezinden; de opgehangen franciscanen en de pastoor en kapelaan; We denken aan de velen die in de 80-jarige oorlog zijn gedood, of gevlucht. Wij ervaren bij de Doopsgezinde kerk dat men daar geweldloosheid uit geleerd heeft. We staan stil bij onderduik- en vluchtplekken onderweg, en denken aan de vluchtelingen heden ten dage, uit Oekraïne en de vluchtelingen die over de zee vluchten. Maar ook de Rohingya's uit Myanmar. En zo velen meer, waarvan wij de namen niet kennen. We staan stil bij de ontelbare vele slachtoffers van de kernbommen in Japan.

Bij de namen en de gedenkplaatsen onderweg denken we aan al die mensen met hun intens verlangen naar vrede, toen en nu. Aan Alkmaar als stad waar mensen van alle religies en levensovertuigingen veilig kunnen leven. We proberen ons in te denken wat wij kunnen bijdragen aan vrede.

Deze eerste wandeling / route zal zijn op zaterdag 23 september 2023, Er staat een * bij die plaatsen waar op deze dag een toelichting wordt gegeven. Daarnaast hopen wij dat velen met dit routeboekje ook naderhand zullen kunnen wandelen, op weg naar vrede.

Dank voor uw deelname !

Het ILPA - Het Interreligieus en Levensbeschouwelijk Platform Alkmaar.

www.ILPA.nl

DIT ZIJN DE NAMEN - Samen mens blijven ook in de woestijn van het leven.

De titel komt uit de bijbel. In de Hebreeuwse Bijbel dragen deze boeken andere namen. *Exodus* heet daar *Sjemot*, dat 'Namen' betekent. Omdat de eerste tekst luidt: *Dit zijn de namen* van de zonen van Israël...

Het vierde boek in de bijbel heet bij ons *Numeri*, "getallen". Deze titel komt eveneens uit de Vulgaat en is gekozen vanwege de volkstellingen die in het boek staan. In het Hebreeuws heet het "*bemidbar*", wat betekent "*in de woestijn*". Het verhaalt over de woestijntocht van het volk Israël vanuit Egypte, waar het in slavernij leefde, terug naar Kana'an. Behalve volkstellingen vinden we in dit boek wetgeving en verhalen van de lotgevallen tijdens de woestijntocht. Het gaat om bij-elkaar-blijven en de heiligheid van de eeuwige te bewaren.

Een **woestijntocht** moet ook symbolisch begrepen worden, nl. de reis die een mens of mensen maken door het leven met alle lotgevallen en uitdagingen die daarbij horen. In de woestijn ben je op jezelf aangewezen of, meer nog, op elkaar. Daarvan moet je het beste maken. Samen kan je de woestijn doorstaan en overleven.

Het volk Israël heeft op haar tocht de beenderen van Jozef bij zich. In Egypte, waar hij een hoge functie had, heeft hij op zijn sterfbed aan zijn broers gevraagd hem mee te nemen als het eenmaal zover was dat ze terug zouden gaan.¹ Na de bevrijding met Mozes als leider van de slavernij was het zover.

De vader van Jozef, Jakob, die met de hele familie naar Egypte was verhuisd is na zijn dood door Jozef zelf teruggebracht naar Kana'an om begraven te worden in het familiegraf waar de andere aartsvaders begraven waren.²

Het Hebreeuwse woord *alah* dat in Genesis gebruikt wordt en vertaald is met "meenemen", heeft de notie van een pelgrimage, zoals "*opgaan*" naar bijvoorbeeld de tempel of een heiligdom. Het heeft dus iets sacraals. Het gaat om meer dan het vervoer van materie. Het duidt saamhorigheid aan, bij elkaar zijn en bij elkaar horen, samen dingen beleven en vieren.

Men neemt elkaar mee. Daarvan getuigen de namen die genoemd worden in het boek Exodus en Numeri, en nu de namen op de Stolpersteine en op de monumenten. Opdat ze levend blijven bij hen die er na komen.

In Heemstede is een opengeslagen boek ter nagedachtenis aan de vermoorde Joden uit de Tweede wereldoorlog met de namen en de tekst: "Tranen stromen uit mijn ogen vanwege de ramp die mijn volk is aangedaan".

Op grafstenen op een Joodse begraafplaats en ook op het nieuwe Namenmonument met de 173 namen bij het station staan deze letters TNTsBH, *Tije Hisjmato Tseroera Bitsoer Hachajim*, wat betekent "*moge hun zielen opgenomen worden in de bundel van het eeuwig leven*".

Bijdrage uit de drie-boeken-groep van het ILPA (Tenach, Nieuwe Testament, Koran.)

¹ (Genesis 50:22-26, Exodus 13:19 en Jozua 24:32).

² (Genesis 49:29vv en Genesis 50)

Wandelroute:

1. 23 september 2023 15.30 uur Koffie en ontvangst in de Lutherse kerk.

Een toelichting op het programma en de route.

2. Start bij de synagoge Loes Citroen: Mijn persoonlijk verhaal.

"Voor de tweede wereld oorlog waren er vele synagogen in de kop van Noord Holland: in Den Helder, Alkmaar, Zaandam, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik. Na de tweede wereldoorlog was daar niets meer van over, ze hadden een andere bestemming gekregen of zij waren afgebroken.

In Alkmaar heeft de voormalige synagoge in de Hofstraat dienst gedaan tot 4 maart 1942. Op sabbat, zaterdag 28 februari 1942 al, drongen een tiental agenten tijdens de synagogedienst binnen en gelasten de viering te staken. De synagoge werd ontruimd en verzegeld. Op 3 maart kwamen de joodse mensen toch weer, na de verzegeling te hebben doorbroken, bijeen in de synagoge ter bespreking van de opdrachtbrief van de Joodse raad waarin stond dat men de trein van 12.13 uur of 14.13 uur naar Amsterdam moest nemen om naar een van de drie getto's te reizen.

Nadat de Joodse gemeenschap uit Alkmaar was weggevoerd en vermoord, was er geen bestaansrecht meer voor de synagoge, waarop zij in 1952 werd verkocht aan de Baptisten. Vanaf dat moment werd de synagoge een christelijke kerk.

Zelf was ik op de hoogte van de geschiedenis van de voormalige synagoge in de Hofstraat. En ik besloot dan ook op een zondag een dienst bij te wonen in de Baptisten kerk. Op die manier kon ik het interieur en de sfeer voelen die er was. Eenmaal binnen werd ik overmand door emotie en sprak toen met mij zelf af: dit huis moet zijn Joodse wortels weer terugkrijgen.

Op 2 juli 1997 werd de Stichting "de Alkmaarse synagoge" opgericht door Nicole Elte, Sjosjanna Liceda en mijzelf. Met als doel de voormalige synagoge weer in ere te herstellen.

Er werden vele gesprekken gevoerd op politiek niveau want het was een moeizaam traject: met allerlei overheden, en ook met het bedrijfsleven, met geestelijken, met particulieren, en uiteraard met de Baptisten. Na 12 jaar was het dan zover en kon op 23 december 2009 de overdracht worden getekend. Nu volgde een zeer intensieve restauratie, die begon in december 2010. Het jaar daarop werd die al voltooid, zodat de synagoge zijn heropening kon beleven op 15 december 2011. En het resultaat was verbluffend: er stond een prachtig gerestaureerde stijlvolle synagoge in Alkmaar. Een rijksmonument waardig.

Het is overigens meer dan een restauratie alleen. Naast de **sjoel** bevindt zich een multifunctionele ruimte waar lezingen worden gegeven, schoolkinderen voorlichting over racisme en antisemitisme krijgen en er is ruimte voor een **soeka**, (Poerimhut) in de Abraham de Wolff zaal, vernoemd naar de laatste Rabbi in Alkmaar. Hij woonde met zijn gezin naast de synagoge. Ook zij werden 5 maart met de trein weggevoerd.... Hun struikelstenen liggen naast de synagoge bij hun woning, Hofstraat 13.

Bij de ingang van de sjoel is er een glazen **namenwand**, waarop de 149 namen ingegraveerd staan van de Alkmaarse Joden die op die ijskoude dag in maart '42 zijn weggevoerd. Ook het **mikwe** (reinigingsbad) heeft een museale functie gekregen. Als

bestuur hebben we ook contact met de kleindochter van rabbijn de Wolff, de laatste rabbijn van Alkmaar, over wie het boekje 'Rond het huis van de laatste rabbi van Alkmaar' verscheen. Het is via info@alkmaarsesynagoge.nl te bestellen.

Zo is er - meer dan vijfenzeventig jaar nadat de Joden uit Alkmaar moesten vertrekken - weer een nieuw Joods Centrum dat een regionale functie vervult. Ik stelde mij zo voor dat Rabbi de Wolff de laatste is geweest die de lichten in de sjoel uit heeft uitgedaan. En bij de heropening van de sjoel heeft de achterkleinzoon van Rabbi de Wolff als eerste de lichten weer ontstoken. Dat was voor alle genodigden een bijzonder moment ! "

3. Hofstraat 13. 2 stenen: Abraham en Bertha de Wolff-Noach

Abraham (1878) was gehuwd met Bertha Noach (1878): zij waren het rabbijnenechtpaar van Alkmaar tot 1942 en daarmee ook het laatste rabbijnenechtpaar van Alkmaar.

In 1912 waren ze naar Alkmaar gekomen en gaan wonen in het rabbijnenhuisje bij de synagoge aan de Hofstraat 11, nu 13. Abraham was godsdienstleraar en rabbi van de Joodse gemeente. In Alkmaar krijgen ze 5 kinderen:

Salomon (1916), Marina (1917), Lies (1919), Betsy (1921) en Cecilia (1923)

Salomon en zijn vrouw overleven de de onderduik en de kampen, hun dochtertje niet. Marina en Cecilia overleven, Lies en haar man en 2 kinderen en Betsy overleven niet.

4. Hofstraat 3. 2 stenen: Mozes en Jaantje Lewijt-de Jong

Mozes (1870) is sinds 1925 weduwnaar van Marianna Trompetter als hij hertrouwt met Jaantje de Jong (1882) in 1926. Het eerste huwelijk is kinderloos.

Wel hebben Mozes en Marianna 15 jaar lang onbaatzuchtig voor een nichtje van Marianna gezorgd. Mozes en Jaantje huren een klein pand op deze plaats en voeren een klein winkeltje in manufacturen: zijde, linnen, wol en katoen.

Van 1926 tot de gedwongen wegvoering van 5 maart 1942 wonen en werken ze hier. Na de gedwongen wegvoering naar Amsterdam op 5 maart 1942 wonen ze bijna een jaar aan de Slingerbeekstraat.

Op 13 maart 1943 komen ze in Westerbork aan en binnen 4 dagen worden ze gedeporteerd naar Sobibor, waar ze bij aankomst allebei op 20 maart worden vermoord.

5. Huigbrouwerstraat 8 5 stenen Mozes en Berendina de Jongh-le Grand en hun 3 kinderen: Abraham, Sara en Henriëtte

Mozes (1884) trouwde met Berendina (1892) en ze krijgen 5 kinderen, waarvan twee maar kort leefden. Hun kinderen: Judith (1919-1920), **Abraham** (1920), Salomon (1922-1923), Sara (1924) en Henriëtte (1933)

Mozes is manufacturier: hij handelt in stoffen. Ze wonen aan de Huigbrouwerstraat 4a, nu 8, tot 30 juni 1942. Het is niet bekend waarom zij niet op 5 maart gedwongen naar Amsterdam vertrokken. In Amsterdam wonen ze aan de Plantage Kerklaan 7. In januari 1943 worden ze weggevoerd via Vught naar Westerbork en vervolgens naar Auschwitz. Hier worden de ouders en de beide meisjes op 5 februari 1943 vermoord.

Over **Abraham**: hij is eerst winkelbediende, later kapper en vanaf april 1942 leerling-verpleegkundige op het Apeldoornse Bos.

Het Apeldoornse Bosch is in 1909 opgericht om Joodse geesteszieken te verzorgen in een Joodse omgeving. Vanaf 1925 worden er ook kinderen opgevangen.

In 1942 is er een tekort aan personeel, doordat niet-Joods personeel wordt ontslagen.

Duidelijk is dat Abraham gehoor gaf aan de oproep aan vrijwilligers om zich te melden.

Begin 1943 zijn er 330 personeelsleden om te zorgen voor 1181 patiënten.

In de nacht van 21 op 22 januari 1943 worden 1200 patiënten en 50 personeelsleden in

40 treinwagons rechtstreeks naar Auschwitz gedeporteerd. Van de personeelsleden doken 150 op de valreep onder. Abraham is op 31 maart 1943 in Kdo Golleschau, een buitenkamp van Auschwitz vermoord.

*** 6. Monument Truus Wijsmuller - gewelfde Stenenbrug. Toelichting Leen Spaans.**

Truus redde 10.000 kinderen uit handen van de nazi's. Voor Truus werd in 2020 een aansprekend beeld onthuld op de Gewelfde Stenenbrug.

Truus Wijsmuller-Meier (1896-1978) was een grote verzetsheldin.



Ze is in Alkmaar geboren, op de Mient, schuin tegenover het beeld, nu 'restaurant 1480'. Na de Kristallnacht op 9/10 november 1938 waren de joodse burgers hun leven in Duitsland en Oostenrijk niet meer zeker. Truus hielp met de organisatie van de 'kindertransporten'.

Zij kreeg op 5 december 1938 van Adolf Eichmann, die toen de deportatie van de joodse burgers uit Oostenrijk moest leiden, toestemming de meestal joodse kinderen in veiligheid te brengen.

Uiteindelijk redt zij 10.000 kinderen uit Duitsland, Oostenrijk, Polen en Tsjechië. Via Hoek van Holland gingen ze naar Engeland. Vandaar naar andere veilige landen in de wereld.

Het beeld is gemaakt door de beeldhouwsters Annet Terberg en Lea van Wijnhoven uit IJsselstein. De kosten van het beeld, de sokkel en de aanlichting zijn betaald met de vele donaties van burgers en bedrijven, fondsen, Gemeente Alkmaar en de Historische Vereniging Alkmaar.

Op de rand van de sokkel staat in vier talen "Tante Truus, moeder van 1001 kinderen", naar de tekst in de rouwadvertentie, waarmee de volwassen geworden transportkinderen Truus in 1978 eerden bij haar overlijden.

7. Langestraat 15 3 stenen Salomon en Betje Leefmans-Belifante en zoon Aron

Salomon (1896) trouwt met Betje (1897) in Watergraafsmeer in 1918. De eerste 19 jaar van hun huwelijk woont het gezin in Amsterdam. Het echtpaar krijgt daar hun eerste twee

kinderen, later in Hilversum wordt Bebe geboren. Het oudste dochttertje wordt maar 12 jaar, zij sterft in 1931. Aron wordt geboren in 1919 en Bebe in 1932. Bebe overleeft. Salomon is colporteur, ander woord voor 'rondventer' van de Bataschoenen, hij wordt later handelsreiziger in diezelfde schoenen en nog weer later filiaalhouder van de Batawinkel, Langestraat 15. Zij wonen in de Rekerbuurt in de Zeswielenstraat 9. Na de gedwongen wegvoering van 5 maart 1942 wonen Salomon, Betje en Aron aan de Valkenburgerstraat 212-II in Amsterdam.

Salomon en Betje komen via Vught naar Westerbork eind maart 1943. Begin juli 1943 worden zij op transport gesteld naar Sobibor, waar zij bij aankomst worden vermoord. Hun zoon Aron, 21 jaar oud, wordt vermoord op 2 februari 1944 in Auschwitz

8. Langestraat 24 2 stenen. Hans Lion en Gertrude Klara Frankenberg-Goldschmidt

In 1931 trouwt Hans Lion (1904) met Gertrude Klara (1907) in Hannover en gaan ze wonen in Alkmaar aan de Van Everdingenstraat 13. Hans is eerst winkelchef en daarna directeur van de kantoorboekhandel Frankenberg aan de Langestraat. De winkel is door zijn vader gestart in 1902 in Alkmaar. Vader Louis Frankenberg overlijdt op 24 januari 1936. Kleine Louis, geboren in oktober dat jaar, wordt naar opa vernoemd.

In het huwelijk is Eva (1933) dan al geboren en Louis dus in oktober 1936. Het nieuwe huis aan de Juliana van Stolberglaan 16 wordt maar enkele jaren door hen bewoond, van 1937-1941. De Duitsers vorderen de woning en het gezin wordt gedwongen in te wonen bij mensen in de Emmastraat. Hier wonen ze maar 3 maanden.

De kinderen worden in onderduik gebracht in een kindertehuis in het Gooi.

Daar wordt de kleine Louis verraden en alleen (!) naar Westerbork gebracht, waar hij in de wezenbarak geplaatst wordt. Neef Eckmann ontfermt zich daar over hem, waardoor uitstel van transport volgt. Geen afstel.

In Theresienstadt wordt hij uitgewisseld tegen Duitse krijgsgevangenen. Wordt opgevangen in Zwitserland en na de oorlog samen gebracht met zus Eva. Dan horen zij dat hun ouders op 23 juli 1943 in Sobibor vermoord zijn.

Ook horen zij dat oma, oom en tante, neefje en nichtje niet meer terug zullen komen: zij woonden aan het Kennemerpark 12.

Zie ook de tekst bij genoemde adressen aan de J.v.Stolberglaan en Kennemerpark.

9. Achterstraat 62. 1 steen. Eleazar Bing

Eli (1903) trouwt in 1932 met Annie J. Rademaker. (1910). Zij krijgen 6 kinderen.

Eli is slager in Alkmaar aan de Achterstraat 62.

Over hun kinderen: Julius (1933), Gerrit (1934), Aaron (1937), Jan (1939), Ellie (1942) en Nomi (1945).

Tijdens de oorlog zit Eli ondergedoken in Heerhugowaard. Hij wordt verraden en op 25 juli 1944 weggevoerd naar Amsterdam. Op het plein voor het Centraal Station probeert hij te ontvluchten door in het water van de Prins Hendrikkade te springen. Als hij boven komt, wordt hij door één van zijn begeleiders, landwachter Hendrik van Kleef, doodgeschoten.

Eli's vader Julius is al voor de oorlog overleden. Voor zijn moeder Sientje, zijn broer Aron en zijn zus Sara en zwager Leon de Jongh zijn ook herdenkingsstenen gelegd voor het huis van Sientje, aan de Houttil 52.

10. Achterstraat 52. 2 stenen. Alida Prins en haar zus Jeannette

Alida (1871) is ongehuwd en is bedrijfsleidster, apotheekhoudster en drogist van apotheek de Valk in eigendom van de firma Ansingh en Mesman aan de Achterstraat 52,

hoek Magdalenenstraat. Jeannette (1876) is hier ook werkzaam.

Bij hun woonadres in de Emmastraat 53 zijn de zussen ook herdacht. Daar de bezetter hun woonhuis februari 1942 vordert, zijn zij gedwongen te gaan inwonen bij de bewoners van Koningsweg 34, tot hun gedwongen wegvoering naar Amsterdam op 5 maart 1942. Op deze dag rijden zij met een rijtuig langs de apotheek om afscheid te nemen van het personeel. Alida en Jeannette zijn dochters van Abraham Aron en Roosje Jacob - de Jonge, een groot gezin met 5 zonen en 4 dochters.

Vader Abraham had in 1890 de hand in de oprichting van de organisatie Pekidien en Amarcaliem. (In 1801 opgericht, financier van de Joodse gemeenschappen in Palestina) Deze zamelde geld in in West Europa waarmee in 1856 een stuk grond gekocht kon worden in de oude stad van Jeruzalem om in 30 jaar 70 woningen te bouwen. Zodat vrome Joden Torah en Talmoed konden studeren, deze woningen waren ruim en licht. Alida sterft in Amsterdam in de periode van de razzia's aan een hartaanval. Jeannette komt op 9 februari 1943 in Westerbork aan, wordt gedeporteerd op 15 februari naar Auschwitz en wordt daar op 19 februari vermoord.

* 11. Doopsgezinde kerk /gemeente-Koningsweg 88 toelichting Ds. Louise Pondman

De doopsgezinde kerk uit 1617, Koningsweg 12, is van oorsprong een schuilkerk, die aan de voorzijde verscholen lag achter de kosterwoning en aan de achterzijde 'vermomd' was als pakhuis. Vanaf de vestingwallen was alleen het pannendak zichtbaar, verscholen achter een rij bomen. Vanaf 1576 mocht niemand meer om zijn geloof vervolgd worden, maar dat betekende nog niet dat je openlijk je geloof mocht belijden. Het gebouw waarin men samen kwam mocht niet als een kerk te herkennen zijn. Nadat in 1798 algehele vrijheid van godsdienst bij wet werd geregeld, mochten ook doopsgezinde kerken zichtbaar worden. In 1856 werd de woning die de kerk aan het zicht onttrok gesloopt. Doopsgezinden, of eigenlijk wederdopers, vormden vanaf het begin van de zestiende eeuw een aparte geestelijke stroming naast het katholicisme en het protestantisme. Zij onderscheiden zich vooral door het afwijzen van de kinderdoop en dus het praktiseren van de doop aan gelovigen, en in hun opvattingen over het Avondmaal en kerkelijke ambten. Ze zijn ook altijd voorstanders van een volledige scheiding van kerk en staat geweest.

'Ketterijen', dat wil zeggen je niet houden aan de door de overheid voorgeschreven kerkelijke leer, gold als misdrijf tegen de staat en als majesteitsschennis. Daarop stond de doodstraf. Ook op het bezitten, lezen, bespreken, drukken en verspreiden van bijbels en ketterse geschriften stond de doodstraf en confiscatie van de bezittingen van de overtreder. Het hoogtepunt van de vervolgingen lag tussen 1534 en 1545.

Nadat in 1534 een groep militante wederdopers de stad Munster bezette, werden wederdopers vereenzelvd met oproerigheid, ook al wezen de meesten geweld juist af. Vele executies volgden, ook in Alkmaar minstens 25. Een enkele keer kwam een 'ketter' er met verbanning of het verplicht volgen van de mis vanaf. De meeste wederdopers belandden echter op de brandstapel op Ropjeskuil, werden onthoofd of werden verdrinken in de Mient.

Hoewel de straffen zwaar waren, moedigden verwanten hun gevangen genomen geliefden in brieven vaak aan om vooral stand te houden in hun geloof en niet toe te geven uit angst voor executie.

Menno Simons (1496-1561), één van de belangrijkste doperse voormannen, die het gebruik van geweld afwees, schreef in een van zijn geschriften dat het bloed van de martelaren dat de overheid vergoot over hun eigen hoofden zou komen, ook al hadden de



Dopersen geen kwaad in de zin. Volgens Menno was de ware kerk altijd een vervolgte kerk geweest. Als argument om je niet te verzetten gebruikte Menno de gelijkenis van het onkruid tussen het graan uit Mattheüs 13: 24 – 30: Het moest samen opgroeien tot de oogst.... Vredestheologie, op basis van teksten uit de Bijbel, zoals de Bergrede, is voor doopsgezinden altijd een belangrijk onderwerp gebleven. Veel doopsgezinde dienstplichtigen weigerden dienst, ook al werd je daarvoor tot 1940 zonder pardon gevangen gezet. Pas in 1962 werd de wet Gewetensbezwaren Militaire Dienst van kracht en kon er vervangende dienst gedaan worden. Geloofsvrijheid vinden doopsgezinden heel belangrijk. Doopsgezinden schrijven sinds het begin van de vorige eeuw een persoonlijke geloofsbelijdenis, voor ze

worden gedoopt. In die persoonlijke belijdenissen speelt de vredestheologie en het afwijzen van geweld vaak een grote rol.

In de periode 1530-1544 werden in Alkmaar en buiten Alkmaar (Amsterdam en/of Den Haag) 36 vonnissen geveld over Alkmaarders.

25 Doperse martelaren in Alkmaar geëxecuteerd, 3 doopsgezinden elders

1 februari 1535	Frans Dirksz Quintijn (alias Frans van Wormer)	brandstapel
1 februari 1536	Elbert Pieter Sinckes	onthoofding
1 februari 1536	Aegje Elinxdochter	verdrinking
6 februari 1537	Guerte Jan Mickersdr	verdrinking
6 februari 1538	Guert Jansdochter	verdrinking
? februari 1538	Gerrit Jan Mickers	met het zwaard
24 juni 1538	Cornelis Claesz	onthoofding
1 januari 1539	Lambert Dirks	geëxecuteerd
4 juni 1539	Maerten Luykensz	onthoofding
7 juni 1539	Marytgen Davidsdochter en drie andere personen	verdrinking
17 juni 1539	Elsge en twee andere vrouwen	verdrinking
7 juli 1539	Trijntje Jans van Dulmen en twee andere vrouwen	verdrinking
15 april 1540	Garbrant Gabbisz (alias Gerbrand Gabesz)	onthoofding
16 april 1540	Stijntgen Jan Mickers	verdrinking
16 april 1540	Geerte Jans van Alckmaer	verdrinking
16 april 1540	Griet Jacobsdr van Langendijk	verdrinking
17 februari 1541	Grietje Fransdr van Alkmaar	verdrinking
23 januari 1541	Hendrik Busch Varcken	onthoofding

Doperse martelaren uit Alkmaar die elders geëxecuteerd zijn.

1535 na een oproer in Amsterdam: Sybrant Claesz Grofsmid en Marijtje Medinx.
Op 7 augustus 1544 werd Jan Pieters Vleishouwer van Alkmaar, na een vergeefse tocht richting Munster onthoofd in Haarlem.

In 1551 heeft het Hof van Holland zich uitgesproken tegen het straffen van doopsgezinden en de doodstraf voor ketters.

12. Koningsweg 88. 6 stenen. Elias en Rebecca Annegien den Hartog-Lermer en hun 4 kinderen: Cornelia, Engeltje, Jacob Aron en Aron

Elias (1907) trouwt in 1929 met Rebecca Annegien (1910) en zij wonen in Rotterdam waar ze hun 4 kinderen krijgen. Elias is handelsreiziger, opperser en ontvlekker en coupeur herenkleding. Later vertegenwoordigt hij de geëvacueerden van de Nederlands Israëlitische gemeente van Alkmaar en werkt ook voor het Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap Amsterdam.

Hun kinderen zijn Corrie (1930), Ennie (1932), Jacob (1935) en Ronnie (1938)
Ze wonen in Alkmaar aan de Koningsweg 72a, nu 88.

Na hun gedwongen vertrek naar Amsterdam komen de ouders van Elias bij hen wonen in de Pretoriusstraat 98. Het gezin van Elias en Rebecca komt op 20 juni 1943 aan in Westerbork, worden gedeporteerd op 6 juli naar Sobibor.

Elias was 36, Rebecca 33, Corrie 13, Engeltje 11, Jacob 8 en Aron 5 als ze in Sobibor worden vermoord op 9 juli 1943.

*** 13. Pastoor, kapelaan en Franciscanen op de Paardenmarkt. Toelichting Hans Steenhorst.** Er stond een franciscanenklooster hier op de Paardenmarkt.

Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen. Een oud gezegde, dat ik als kind het eerst van mijn omoe hoorde. Op mijn vraag wat dat betekende kreeg ik als antwoord: mensen van verschillend geloof moeten niet met elkaar trouwen. Daar komt altijd ellende van. Dat het ook anders kon hebben haar dochter en schoonzoon bewezen. Maar toch. Het gezegde is er niet voor niets. Al duizenden jaren lang botsen religies met elkaar, soms uitmondend in bittere strijd en vervolging. De eerste Christenen werden in het Romeinse Rijk vervolgd. Door de eeuwen hen zijn er Jodenvervolgingen. In Sulawesi zijn een aantal jaren geleden christelijke dorpen door moslims platgebrand. In Noord Ierland hebben protestanten en katholieken jaren lang tegen elkaar gevochten en heerst er nu een broze vrede. Vaak is er sprake van een vermenging van religieuze en politieke factoren. Zo ook in Alkmaar in 1572–1573. In juni 1572 waren de Watergeuzen de stad binnengekomen. Tijd voor een afrekening. Al geruime tijd waren protestanten vervolgd. Nu waren de katholieke geestelijken aan de beurt. Ze werden de stad uitgedreven. In opdracht van Diederik van Sonoy (de gouverneur) werden er 5 Minderbroeders (Franciscanen) gevangen genomen. Ze werden naar Enkhuizen gebracht voor verhoor en marteling. Ze weigerden hun geloof af te zweren. Als “wederspannigen en vijanden van het vaderland” werden ze op 24 juni 1572 aan de galg opgeknoopt aan het koord van hun eigen monnikspij.

Dit zijn hun namen:

1. Ludovicus Voets,
2. Johannes van Naarden,
3. Adrianus van Gouda,
4. Cornelis van Diest en
5. Daniël van Arendonk.



Deze gravure met de gehangenen en hun namen verscheen pas in 1594.

De zesde was Adrianus Justus, overste van het Clarissenklooster van Alkmaar. Hij werd in 1573 gedood. De nonnen zijn via Amsterdam uitgeweken naar Lissabon.

De Minderbroederstraat (een doorbraak vanaf de Paardenmarkt naar de Kanaalkade) herinnert ons aan het in 1574 gesloopte klooster, waar deze monniken gewoond hebben. Naast de ingang van de Laurentiuskerk aan het Verdrunkenoord hangt een bronzen gedenkplaat, als symbool voor het recht op vrijheid van godsdienst.

Die laatste pastoor toen van Alkmaar, Eilard van Waterland en zijn kapelaan David Leendertsz werden op 11 december 1573 in de vroege ochtend opgehangen op de gewelfde Stenenbrug. In 2016 heeft in de Grote Kerk het schilderij van Eilard een ereplaats gekregen, waarmee de pastoor in zekere zin is teruggekeerd naar de plek waar hij in Alkmaar is begonnen en geëindigd.

Een uiterst schrijnend voorbeeld van hedendaagse vervolging is die van de **Rohingya** in Myanmar (het vroegere Burma). Zij vormen een etnisch-religieuze moslim minderheid in een overwegend Boeddhistische samenleving. Al jaren worden zij onderdrukt en vervolgd. In 2018 werden er 25.000 mensen vermoord. Meer dan 1 miljoen mensen zijn op de vlucht geslagen, waarvan het merendeel naar Bangladesh. Daar verblijven zij vlak over de grens onder erbarmelijke omstandigheden in grote kampen. Hun onderdrukking is bestempeld tot genocide en misdaden tegen de menselijkheid.

Ver van ons bed? Geografisch ja. Menselijk niet. Door de moderne communicatiemiddelen zijn we met de hele wereld verbonden. Wereldwijd onze zusters en broeders. We mogen dankbaar zijn voor de vrede in Nederland. Wat kan onze bijdrage zijn aan vrede op aarde?

Twee geloven op één kussen.... Hoe houden we de duivel daartussenuit?
In het klein lukte het mijn tante en oom.

***14. Hiroshima vredesboom (Kanaalkade 131, bij het Bolwerk) toelichting Miwa Tamamoto**

Deze Chinese Netelboom (*Celtis Sinensis*, L.) is in maart 2022 geplant in het kader van de wereldwijde vredescampagne, door het aan de Verenigde Naties gelieerde Green Legacy Hiroshima. Toen de atoombom op Hiroshima ontplofte op 6 augustus 1945, waren er ongeveer 54.000 mensen op slag dood, en vielen er 140.000 doden aan het einde van het jaar te betreuren volgens gemeentelijk onderzoek. Het was onmogelijk om dit precies vast te stellen in de chaos na de aanval. Uiteindelijk waren er totaal 500.000 slachtoffers erkend. Na deze allesvernietigende aanval groeiden de bomen toch door: 160 bomen (30 soorten) overleefden binnen 2 km van "Ground Zero". Dat was een wonder, het gaf mensen de hoop en kracht om verder te gaan.

Green Legacy Hiroshima verspreidt de zaden van de nakomelingen van deze bomen over de hele wereld. Heden ten dage groeien deze vredesbomen in 40 landen.

Het doel van dit initiatief is om de universele boodschap voor vrede te verspreiden, de wereld zonder oorlog en met name kern- en alle andere massavernietigingswapens. Enerzijds herinnert de boom ons aan de catastrofe van het verleden, anderzijds bewijst het de veerkracht van de natuur die elke tragedie overstijgt.

Het leven gaat door, laten we nooit de hoop opgeven!

Deze netelboom komt oorspronkelijk uit de Hortus Botanicus in Leiden, waar de zaden werden opgekweekt. Daarna hij is overgedragen aan de Hortus Alkmaar, waar ook al een vredesboom staat, die heeft zorg gedragen dat de boom gezond en veilig geplant werd.

15. Spoorstraat 26. 3 stenen

David en Isabella Oudkerk-Lissauer en hun dochterje Jogéva

David (1889) en Isabella (1888) komen oorspronkelijk uit Den Helder.

En zijn niet zo jong meer als zij trouwen in 1931. Het huwelijk wordt bekroond met de komst van Jogéva in 1932. David is als winkelbediende opgeklommen tot winkelchef in Den Helder. Waarschijnlijk zijn ze in het vroege voorjaar van 1942 naar Alkmaar gekomen: ze gingen niet langs de burgerlijke stand om hun komst te melden en het archief geeft aan dat dit adres in de Spoorstraat onbewoond was tussen december 1940 en januari 1943.

Ook staan zij niet op de lijst van degenen die op 5 maart 1942 gedwongen vertrokken naar Amsterdam.

David kwam uit een groot gezin. Drie zussen van hem kwamen vanuit Den Helder ook naar Amsterdam en woonden in bij de bewoonster van Stationsweg 35 in Alkmaar. Van David en zijn gezin weten we geen data van vertrek naar Amsterdam, noch Westerbork noch Auschwitz en Sobibor. David werd vermoord in Auschwitz op 13 november 1942; Isabella en Jogéva op 7 mei 1943 in Sobibor.



*** 16. Spoorstraat 82. 3 stenen. Retje Leon Vrieslander-Beek en Eva (1883) en Flora (1884) Vrieslander. Toelichting Sybren Rozendal**

Retje (1858) trouwt in 1881 met Philip Lazarus Vrieslander (1856) in Den Helder en krijgt 4 dochters: Esther, Eva, Flora en Jansje.

Het echtpaar heeft in Den Helder aan de Zuidstraat een zaak in galanterieën (snuisterijen) en huishoudelijke artikelen. Vader Philip overlijdt in 1914 en het lijkt erop dat Eva de zaak overneemt. Zij staat te boek als 'bedrijfsleidster'. Eva en Flora, ongehuwd blijven bij moeder en komen naar Alkmaar. Geen datum bekend wanneer; zeker is dat ze hun komst ook niet bij de burgerlijke stand bekend maakten. De oudste en jongste zussen van Eva en Flora trouwen en vertrekken voor de oorlog naar elders.

Op dit adres in de Spoorstraat wonen moeder en dochters Eva en Flora in bij Jan Koekkoek. (misschien een pension). Van Retje is bekend dat zij juni 1942 in Amsterdam woonde aan de Plantage Kerklaan en in februari 1943 naar Westerbork ging. Zij is op 19 februari 1943 in Auschwitz vermoord. Eva en Flora kwamen op 3 september 1942 aan in Westerbork. Zij zijn gelijk op transport naar Auschwitz gezet en worden daar beiden op 7 september 1942 vermoord.

Vluchtelingen Uit de Grebbelinie, Den Helder en Oekraïne.

Op 11 mei 1940 kwamen **20.000 vluchtelingen uit de Grebbelinie** in Alkmaar aan. Burgers uit Amersfoort, Amerongen, Renswoude en Veenendaal. Na de capitulatie van Nederland 15 mei konden zij terug.

Den Helder werd in juni 1940 gebombardeerd, en **600 evacués** kwamen naar Alkmaar. De Bergerhof wordt voor hen gebouwd.



Onlangs in de Volkskrant werd aandacht gevraagd voor bijna 300 Oekraïense kinderen, die uit weeshuizen en medische instellingen in Loehansk, Oost-Oekraïne werden ontvoerd.

Oekraïners in Alkmaar.

Er staan **638 Oekraïense vluchtelingen in Alkmaar ingeschreven** in Basis Register Personen van de gemeente Alkmaar. De gemeente biedt opvang aan 376 vluchtelingen uit Oekraïne. Daarnaast worden er 262 Oekraïense vluchtelingen opgevangen in particuliere opvang. Honderden kinderen uit Oekraïne zijn ontvoerd naar Rusland.

17. Spoorstraat 97 1 steen Jakob Joseph Polak

Geboren in Rotterdam in 1902 is Jakob de tweede van drie zonen van zijn ouders. Zijn jongste broertje, Louis, geboren in 1905, overlijdt in 1906, nog niet één jaar oud. Zijn oudste broer komt om in 1944 in de Indische oceaan bij een scheepsramp.

Jakob trouwt in 1936; het huwelijk wordt in 1938 beëindigd;

In 1941 staat Jakob op dit adres ingeschreven als kostganger bij weduwe Gerritje Schuijtemaker-Wonder. De woonkaart vermeldt dat hij op 31 december 1942 vertrok met 'onbekende bestemming'. We weten niet van data van aankomst in Westerbork noch Sobibor. Hij werd op 15 mei 1943 in Sobibor vermoord.

* 18. Joods monument bij het station. Toelichting Andy Deutsch

Bij dit eindpunt van onze vredeswandeling is zondag 10 september 2023 dit monument onthuld ter nagedachtenis aan de 173 weggevoerde joden die hier afscheid moesten nemen van Alkmaar, op 5 maart 1942.

Het station was de plek waar de Alkmaarse joden vertrokken, waar velen van hen hun stad voor het laatst zagen. Op 5 maart 1942 werden zij hier door de nazi's gedwongen om zélf hun treinkaartje te kopen. De Alkmaarse joden werden vervolgens omgebracht in de vernietigingskampen in het oosten. "Ze zijn vermoord", benadrukt de initiatiefnemer, raadslid van der Rhee, geraakt. "Een racistische, antisemitische moord." Alle 173 namen worden genoemd. Van drie bleek naderhand hun Nazi-naam vermeld, dus moesten de bronzen platen overgegoten worden.

De ontwerper Nico Hoebe vertelt dat de staven verschillende lengte hebben, vanwege het grote verschil leeftijd van de mensen, van jong tot oud en symbool zijn voor de afgebroken levens.

"Een joods gezegde zegt: als je naam vergeten wordt, dan sterf je voor de tweede keer." Dat willen we hier voorkomen, de namen zijn in brons gegoten, ze kunnen nooit meer vergeten worden. Het monument zal iedere treinreiziger die Alkmaar binnentreedt verwelkomen. En dat is goed, vindt burgemeester Schouten: "Nu het er is kunnen we het nooit meer wegdenken." Het monument staat op de plaats waar vroeger de oude onderdoorgang naar de perrons liep, vlakbij de hoofdingang van het stationsgebouw waar de slachtoffers destijds zelf hun treinkaartje moesten kopen.

Gelijktijdig met de onthulling van het monument bij het station is op de website van Joodsmonument.nl een pagina opgenomen met informatie over het Alkmaarse Namenmonument en biografische gegevens van de Alkmaarse slachtoffers.

Via een QR-code bij het monument is informatie te vinden over de vermelde namen.



Burgemeester A. Schouten en dhr J. van der Rhee onthulden het monument

Verdere informatie:

Veel informatie rond de 133 struikelstenen, met overzichtskaart:

<https://www.alkmaaropdekaart.nl/tweede-wereldoorlog/herdenkingsstenen-joods-alkmaar/category>

<https://herdenkingsstenenjoodsalkmaar.nl/herdenkingsstenen-joods-alkmaar-missie-is-afgerond/>

De synagoge: <https://alkmaarsesynagoge.nl/>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Truus_Wijsmuller-Meijer

Voor meer informatie, zie www.tantetruusishier.nl

De Vredesboom: <https://glh.unitar.org/>
www.earthcaravan.net. www.flameofhope.net.

Boek waarin de 173 namen op het Joods monument bij het station worden toegelicht: De vervolging van Joods Alkmaar -Jan van Baar. Uitg: Regionaal Archief Alkmaar.

www.ilpa.nl

Waar we meer over het ILPA - interreligieus en levensbeschouwelijk platform vertellen, en waar deze wandeling en de vorige te downloaden is.

Met dank aan Marco Schilpp voor de gemeente Alkmaar, en anderen die aan deze brochure bijdroegen.

Route: Oudegracht/ Hoek Baangracht > Hofstraat: **synagoge** > Huigbrouwerstraat > Gewelfde Stenenbrug: **Monument Truus Weismuller** > Langestraat > Achterstraat > Koningsweg: **Doopsgezinde kerk** > Paardenmarkt: **RK-slachtoffers** > Minderbroedersstraat > Kanaalkade: **Vredesboom** > Spoorstraat : Spoorstraat 82 > Station: **Monument Joodse weggevoerden**....

